

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ТКАЧУК ЛАРИСА ВАСИЛІВНА

УДК 37 (09) (477)

**Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів
у творчій спадщині В.О.Сухомлинського**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
Кузь Володимир Григорович,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, ректор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
Боришевський Мирослав Йосипович,
Інститут психології імені Г.С.Костюка АПН України, завідувач лабораторії психології особистості ім.П.Р.Чамати;

кандидат педагогічних наук, член-кореспондент АПН України
Хайруліна Васирина Миколаївна,
Український колеж імені Василя Сухомлинського, директор.

Провідна установа: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Захист відбудеться 08.02.2001 р., о 14 годині, на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 в Інституті педагогіки АПН України (04053, м.Київ - 53, вул. Артема, 52 д).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині Інституту педагогіки АПН України (04053, м.Київ - 53, вул. Артема, 52 д).

Автореферат розісланий 05.01.2001 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Н. М.Бібік

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження. Проблема успіху в навчанні за останні роки визначилась як одна з найважливіших і перспективних у педагогічній науці і практиці. Викликано це насамперед логікою їх розвитку. На сьогодні вже недостатньо забезпечити школярів необхідною сумою знань. Важливо навчити їх вчитися, сформувати у них стійке позитивне ставлення до навчальної діяльності. Глобальною стає тенденція "вчитися досягати успіхів". Основою бачення освіти майбутнього, побудови "школи індивідуальності і варіативності" (І.Д.Бех, С.У.Гончаренко, В.Г.Кремень, В.Г.Кузь, О.Я.Савченко, О.В.Сухомлинська, М.Д.Ярмаченко) є те, що всі діти з раннього дитинства повинні навчитися досягати успіху.

У Державній національній програмі "Освіта. (Україна XXI століття)", Національній програмі "Діти України", інавгураційній промові Президента України Л.Д.Кучми визначені основні завдання шкільної освіти - забезпечення умов для розвитку нахилів, здібностей і обдаровань у контексті досягнення кожною особистістю високих меж соціальної самореалізації і духовного самовдосконалення та максимально широкої реалізації природного потенціалу щодо власного інтелектуального та творчого зростання.

Узагальнення емпіричного матеріалу й методологічного арсеналу вітчизняної та зарубіжної науки, що торкаються дослідження феномена успіху, переконливо доводять актуальність і недостатню обґрунтованість його відповідно до специфіки педагогічної діяльності.

Необхідність дослідження визначеної проблеми посилюється потребою її узагальнення і розробки в історичній ретроспективі, і, зокрема, в творчій спадщині В.О.Сухомлинського, оскільки науковий аналіз і об'єктивна оцінка нагромадженого ним досвіду "педагогіки успіху" дозволяє повніше і глибше оцінити його теоретичне і практичне значення, визначити нові шляхи реалізації у навчально-виховному процесі школи XXI століття.

Проблема успіху є спільною для філософів, соціологів і психологів, оскільки це поняття є багатоаспектним, що обумовлюється багатозначністю, поліструктурністю, поліфункціональністю життя людини, її діяльності.

Для з'ясування філософських аспектів феномена успіху велике значення мають роботи Є.І.Головахи, І.С.Кона, Г.Л.Тульчинського, Л.В.Сохань.

У працях таких відомих дослідників, як К.А.Абульханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, П.К.Анохін, В.Г.Асєєв, А.А.Бодальов, Л.І.Божович, В.К.Вілюнас, Л.С.Виготський, Б.І.Додонов, О.В.Запорожець, О.М.Леонтьєв, Б.Ф.Ломов, В.М.Мясіщев, О.В.Овчиннікова, А.Ю.Ольшаннікова, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, П.В.Сімонов, О.К.Тихомиров, Г.Х.Шингаров, К.В.Шорохова, П.М.Якобсон та ін. окреслено підхід до вивчення успіху в єдності відображуваного й мотиваційного, регуляторного аспектів, з урахуванням обумовленості успіху ситуаціями, з яких складається діяльність учня, і її особистісною детермінацією. Психологічні дослідження успіху

розкривають низку закономірностей, що дозволяють підійти до характеристики його структурного і функціонального місця в навчальній діяльності школярів. Важливими для здійснення такого підходу є положення О.М.Леонт'єва і С.Л.Рубінштейна про роль успіху як необхідної детермінанти діяльності, обумовленої співвідношенням між спонуканням до діяльності й успішністю її виконання.

У деяких дослідженнях успіх розглядається в зв'язку з проблемою рушійних сил розвитку дитини, мотивації її поведінки і формування особистості взагалі (Л.І.Божович, М.Й.Боришевський, С.С.Занюк, Г.С.Костюк, А.К.Маркова, М.В.Матюхіна). Експериментально підтверджено, що соціальні очікування особистості виявляються в процесі активної соціальної взаємодії як мотиваційні детермінанти поведінки (Н.П.Анікеєва, Р.Бернс, Ш.А.Надірашвілі).

Динамічні й змістові характеристики успіху мають вікові відмінності і визначаються співвідношенням самооцінки, рівня домагань і досягнень індивіда, об'єктивованих у результатах його діяльності (К.А.Абульханова-Славська, М.І.Алексєєва, Н.П.Анікеєва, Л.Ф.Бороздіна, У.Джемс, А.М.Зап'ягалова, З.В.Кузьміна, М.С.Неймарк, О.С.Нікітіна, Е.Стоунс, Х.Хекхаузен).

Аналіз результатів психолого-педагогічних досліджень, що торкаються проблеми навчання дітей, дає змогу виділити такі основні напрями, у яких успіх пов'язується: з діяльністю учнів (Б.Г.Анан'єв, І.Д.Бех, Л.І.Божович, В.В.Давидов, О.М.Леонт'єв, Н.О.Менчинська, С.Л.Рубінштейн); з їхньою пізнавальною активністю і самостійністю (Л.П.Арістов, Д.В.Вількеєв, М.О.Данілов, Б.П.Єсіпов, Н.О.Половнікова, О.Я.Савченко, Г.І.Щукіна); з багатьма аспектами проблемного навчання (Т.В.Кудрявцев, М.І.Махмутов, І.Ф.Харламов); з мотивами учіння (А.І.Зільберштейн, В.С.Ільїн, О.М.Леонт'єв, А.К.Маркова, П.М.Якобсон); з проблемами попередження неуспішності (Ю.К.Бабанський, Н.О.Менчинська); з ефективністю навчання (І.Т.Огородніков, В.О.Онищук, Г.І.Щукіна); з основами наукової організації праці (Ю.К.Бабанський, В.Ф.Паламарчук, І.П.Раченко, І.Т.Федоренко).

Деякі аспекти проблеми успіху в навчанні висвітлено в дисертаційних дослідженнях Л.І.Гавришак, К.С.Дрозденко, Г.І.Коберник, О.О.Копилової, В.М.Марківа, Л.І.Прокіпець, Л.О.Скрипченко, В.М.Ямницького.

В історії педагогічної думки ідея успіху в навчанні знайшла свою практичну реалізацію і виявила великі виховні можливості у педагогічних системах Я.А.Коменського, Ж.Ж.Руссо, Й.Ф.Песталоцці, Ф.А.Дістервега, Г.С.Сковороди, К.Д.Ушинського, Л.М.Толстого, Я.Корчака, А.С.Макаренка. Гідним продовженням їхніх прогресивних поглядів є творча спадщина В.О.Сухомлинського.

Значний внесок у вивчення наукового доробку В.О.Сухомлинського зробили вітчизняні вчені М.Я.Антонець, Л.С.Бондар, М.С.Вашуленко, В.Я.Волошина, Н.А.Калініченко, І.Є.Остапйовський, О.Б.Петренко, Г.М.Сагач, М.І.Сметанський, З.М.Шевців.

Окремі аспекти проблеми успіху в навчанні учнів у педагогічній спадщині видатного педагога-гуманіста привертали увагу дослідників Л.О.Абрамової, С.В.Білецької, М.В.Богуславського, Г.Л.Бондаренка, В.А.Василенка, І.А.Зязюна, К.Є.Кривошеєнко, А.М.Луцюка, Д.І.Пашенка, А.Я.Розенберга, В.Є.Свірідова та інших.

Однак, як показав аналіз філософської, психологічної, педагогічної і методичної літератури, комплексно педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського педагогічною наукою цілеспрямовано ще не вивчалось.

Отже, соціально визначені цілі шкільної освіти, закономірності розвитку ідеї успіху в навчанні, потреби педагогічної практики початкового навчання визначили тему нашого дослідження: "Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження є складовою частиною роботи наукової лабораторії "В.О.Сухомлинський і школа ХХІ століття" Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, діяльність якої координується АПН України. Тему дослідження затверджено Вченою радою університету, узгоджено у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України.

Об'єкт дослідження - навчально-виховний процес у початкових класах в творчій спадщині В.О.Сухомлинського.

Предмет дослідження – педагогічне забезпечення успіху в навчанні учнів молодшого шкільного віку.

Мета дослідження полягає у науковому аналізі теоретико-практичного досвіду педагогічного забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського та розкритті його значення для сучасної школи і розвитку педагогічної науки.

Гіпотеза дослідження: навчально-виховний процес у школі буде ефективнішим, якщо він передбачатиме включення учнів у ситуації особистісного переживання успіху в навчанні, що стане можливим за умови особистісно орієнтованого підходу до учнів і використання нагромадженого В.О.Сухомлинським досвіду "педагогіки успіху", а саме:

- визначення способів організації ситуацій успіху з боку вчителя;
- активізації навчальної діяльності молодших школярів, реалізації їхнього творчого потенціалу;
- створення атмосфери доброзичливості, емоційного комфорту.

Завдання дослідження:

1. Узагальнити змістове значення поняття "успіх" і особливості сучасного

психолого-педагогічного розуміння успіху в навчанні молодших школярів.

2. Проаналізувати генезу проблеми успіху в навчанні учнів в історії філософської та педагогічної думки.

3. Виокремити і схарактеризувати основні чинники та умови, що визначають успіх у навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського.

4. Дослідити і проаналізувати творче використання доробку В.О.Сухомлинського з даної проблеми в практиці роботи сучасної школи.

5. Науково обґрунтувати, розробити та дослідно-експериментальним шляхом перевірити методику досягнення учнями успіху в навчанні в контексті творчої спадщини В.О.Сухомлинського.

Концепція дослідження

У молодшому шкільному віці вперше виникають радісні переживання учня, пов'язані з досягненнями у суб'єктивно важкій, але значущій для нього діяльності – учінні та позитивною оцінкою його з боку референтної групи і насамперед учителя. Ці новоутворення тісно пов'язані з особистісними потребами учня у любові, визнанні, емоційній захищеності та активізацією його навчально-пізнавальної діяльності.

Задоволеність собою як суб'єктом навчальної діяльності можна розглядати як інтегральний показник емоційно-ціннісного ставлення молодшого школяра до себе, що виявляється у самооцінці результативності власної навчальної діяльності і окремих суб'єктних якостей; у ставленні до окремих навчальних предметів і як важливий чинник позитивної “Я-концепції”.

У дослідженні ми виходимо з концептуальних засад, які, на нашу думку, відіграватимуть значну роль в організації навчально-виховного процесу в школі XXI століття, а саме: любов до дитини; педагогічний оптимізм, віра педагога у можливості кожного учня; атмосфера доброзичливості, емоційного комфорту як гуманізація взаємодій “учитель-учень”, “учень-учень”; створення умов для переживання учнями успіху в навчанні як цілісної системи, що охоплює такі складові: формування “пристрасного бажання вчитися” і “передчуття успіху”, усвідомлення успіху як результату напруження волі, розуму, праці у повну міру своїх сил і виявлення в собі власних можливостей як вищого рівня людського життєздійснення; стимулювання до нового успіху.

Методологічно-теоретичною основою дослідження є Державна національна програма “Освіта (Україна XXI століття)”, Національна програма “Діти України”, концептуальні положення про місце і роль досвіду минулого у формуванні наукових знань, ключові положення сучасної теорії особистості: гуманістичні принципи розвитку людини, що стверджують значущість і цінність кожної особистості; наукове розуміння процесу пізнання як активної діяльності; результати конкретно-наукового вивчення феномена “успіх” філософами, соціологами, психологами, педагогами; системний підхід як різнобічний та багаторівневий спосіб аналізу досліджуваної педагогічної дійсності.

Розв'язання поставлених завдань здійснювалося шляхом застосування комплексу **методів педагогічного дослідження**, таких як:

- теоретичних: аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, архівних матеріалів з проблеми дослідження, опрацювання досвіду науковців та вчителів з метою вибору напряму дослідження;
- емпіричних: бесіди, спостереження, узагальнення та анкетування учнів, констатуючий та формуючий педагогічний експеримент з математичною обробкою здобутих даних з метою перевірки гіпотези дослідження та педагогічної ефективності розробленої на основі концептуальних ідей творчої спадщини В.О.Сухомлинського методики забезпечення успіху в навчанні.

Джерела дослідження: філософська, психолого-педагогічна література; науково-педагогічні та художні твори В.О.Сухомлинського; архівні матеріали та документи фонду В.О.Сухомлинського у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Державному педагогічно-меморіальному музеї В.О.Сухомлинського у с.Павлиш Онufріївського району Кіровоградської області; матеріали I-VI Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність”; розвідки про життєвий і творчий шлях педагога; спогади про нього його сучасників; дисертації, присвячені різним аспектам теоретичної спадщини В.О.Сухомлинського; передовий та новаторський досвід з досліджуваної проблеми.

Дослідження здійснювалося протягом 1997-2000 р.р. і охоплювало три етапи:

На першому етапі (1997-1998 р.р.) проводилась підготовча робота, вивчався стан досліджуваної проблеми шляхом аналізу наукових праць, публікацій, визначалися основні напрями дослідницької роботи, формулювались концептуальні положення, уточнювались об'єкт, предмет, мета, завдання, розроблялась гіпотеза дослідження.

На другому етапі (1998-1999 р.р.) здійснювався теоретичний аналіз літератури з визначеної проблеми, проводився констатуючий експеримент і апробовувалася методика формуючого експерименту. Було обгрунтовано систему педагогічних заходів, що забезпечують реалізацію методів включення учнів в ситуацію особистісного переживання успіху в навчанні на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

На третьому етапі (1999-2000 р.р.) матеріал узагальнювався і систематизувався, аналізувалися результати формуючого експерименту, здійснювалася математична обробка отриманих даних, формулювалися висновки, оформлялась робота.

Базою дослідження були масові загальноосвітні школи м. Умані, Уманського району (с. Кочубіївка), с.м.т. Маньківка Черкаської області. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 260 учнів початкових класів, 97 класоводів, 250 студентів Уманського державного педагогічного університету, 130 сімей.

Наукова новизна дослідження полягає в цілісному аналізі проблеми успіху в навчанні

молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського, оцінці внеску видатного вченого-педагога у практичне розв'язання цієї актуальної проблеми; розробці методики педагогічного забезпечення успіху в навчальній діяльності молодших школярів на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що в ньому на основі цілісного історико-педагогічного аналізу виявлені і розкриті погляди В.О.Сухомлинського на сутність феномена успіху в навчанні та педагогічні чинники та умови його забезпечення в навчанні молодших школярів; виявлено тенденції розвитку ідеї “педагогіки успіху” у передовому педагогічному досвіді; розроблена та експериментально перевірена методика забезпечення успіху в навчанні; введені в науковий обіг маловідомі архівні документи і матеріали, що розкривають сутність визначеної проблеми.

Практична значущість полягає в тому, що сформовані в результаті дослідження положення і висновки можуть бути використані в навчально-виховному процесі педагогічних закладів під час читання курсів історії педагогіки, теорії навчання, різних спецкурсів та проведення спецсеінарів. Розроблена нами методика забезпечення успіху в навчанні може бути використана у практичній діяльності вчителів початкових класів, педагогічній практиці студентів, у системі фахової перепідготовки педагогічних працівників.

Вірогідність одержаних результатів забезпечується методологічною та теоретичною зумовленістю вихідних положень, застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті, завданням роботи, опорою на значний обсяг опрацьованих наукових праць з проблеми дослідження, ґрунтовним вивченням та аналізом експериментальних даних, перевіркою розроблених положень та рекомендацій.

Особистий внесок автора полягає у науковому обґрунтуванні ролі і місця успіху в навчанні молодших школярів у педагогічній системі В.О.Сухомлинського; в узагальненні основних концептуальних положень видатного вченого стосовно названого феномена; у визначенні педагогічних чинників та умов, що забезпечують його; у розкритті комплексного і динамічного характеру визначеного феномена.

Апробація результатів роботи здійснювалась на IV (Вінниця, 1997), V (Кіровоград, 1998) та VII (Луганськ, 2000) Всеукраїнських читаннях “Василь Сухомлинський і сучасність”, на Міжнародних науково-практичних конференціях (Харків, 1997; Черкаси, 1998; Сімферополь, 1998; Кіровоград, 1998; Москва, 1998; Чернівці, 1999), на Всеукраїнських науково-практичних конференціях (Суми, Харків, Полтава, 1998; Київ, 1998; Слов'янськ, 1999; Умань, 1999, 2000), на звітних наукових конференціях кафедр університету (Умань, 1998 – 2000), на засіданні лабораторії з питань дослідження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського на громадських засадах при Уманському державному педагогічному університеті (Умань, 1998 – 2000).

Публікації. Результати дослідження відображені у 17 одноосібних працях дисертанта: 7 – у виданнях, затверджених ВАК України як наукові видання, для висвітлення основного змісту дисертаційного дослідження; 10 - в інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (358 найменувань), додатків (20 стор.). Загальний обсяг дисертації 227 сторінок. З них 180 сторінок основної частини. Робота вміщує 7 таблиць, 1 рисунок, 6 схем, 2 графіки.

Основний зміст роботи

У **вступі** обґрунтовується актуальність дослідження, визначаються його предмет, об'єкт, мета, завдання, концепція, методологічна основа і методи, розкривається наукова новизна, теоретична та практична значущість одержаних результатів, формулюється вірогідність результатів дослідження, подаються відомості про їх апробацію.

У **першому розділі** "Успіх у навчанні як психолого-педагогічна проблема" здійснено аналіз філософської, фахової літератури з проблеми успіху в навчанні учнів, зроблено методологічний та змістовий аналіз категорії успіху, досліджено генезу проблеми успіху в навчанні в історії педагогічної думки, розглянуто теоретичні та експериментальні дослідження названого феномена.

У розділі розкрито зв'язок тлумачень категорії "успіх" з інтерпретацією поняття "діяльність", розглянуто якісні зрізи успіху як соціального визнання і схвалення результатів діяльності особистості, і як індивідуально-психологічної умови оцінювання нею результатів власних дій. Відзначається зв'язок успіху з соціальною природою людини і підкреслюється, що успіх є основною передумовою самоусвідомлення особистістю своєї власної значущості, самоповаги (Р.Бернс, І.Д.Бех, В.Г.Кузь, І.П.Мануха, Н.О.Менчинська, Г.Л.Тульчинський). Наголошується на важливості досягнення навіть невеликих позитивних проміжних результатів у навчальній діяльності.

У дисертаційній роботі представлені формули успіху (У.Джемса, дослідників школи К.Левіна, конкретизована формула Дж.Аткінсона, вітчизняного дослідника С.Занюка, формули актуального, потенційного успіху, інтегрована формула успіху) та аналізуються чинники успіху (мотив досягнення, суб'єктивна імовірність успіху, суб'єктивна оцінка власних здібностей, оцінка сприятливості ситуації, переконання в залежності успіху від затрачених зусиль, суб'єктивна цінність успіху). Характеризується категорія "успіх" з психологічної, соціально-психологічної, педагогічної точки зору.

Відзначається, що переживання стану радості успіху створює запас активності для наступної діяльності (І.Д.Бех, О.М.Лутошкін). Дитина ж у своїй діяльності відбирає ті вчинки і

способи поведінки, які дають їй (або обіцяють дати) успіх, викликають радість, бажання знову пережити це почуття (І.Д.Бех, П.М.Якобсон).

У ході дослідження встановлено, що суттєвою умовою успіхів у навчальній діяльності та їх впливу на особистість є: характер, структура і сила соціальних взаємин у колективі. Виявлено два аспекти успіху в навчальній діяльності – в плані об'єктивної і суб'єктивної його значущості.

Підкреслюється, що в педагогічному розумінні ситуація успіху – це результат продуманої, підготовленої стратегії, тактики учителя, сім'ї, в результаті якої формуються психологічний механізм мотиву успіху, адекватна самооцінка учня, виникають позитивні емоції і попереджується виникнення негативних психологічних станів, таких як ситуаційна тривожність, страх, фрустрація, міжособистісні конфлікти.

У дослідженні наводяться приклади експериментально підтверджених прийомів створення ситуацій успіху: “вербальна підтримка”, “авансування”, “прихована педагогічна інструментовка”, “позитивна оцінка парціального результату”, “здійснена радість”, “сімейна радість”, “радість пізнання”, “пізнання себе”, “еврика”, “самостійний пошук” (О.А.Копилова), “даю шанс”, “сповідь”, “прямуй за нами”, “емоційний сплеск”, “обмін ролями”, “зараження”, еврика”, “спеціальна помилка”, “лінія горизонту” (А.С.Белкін) та методів: контактних заохочувальних і конфіденційних, мімічних та жестових дій (Ш.О.Амонашвілі, О.А.Єрмолаєва, В.А.Лабунська, О.Я.Чебикін).

У роботі розглянуто спеціальні знання: особливостей розвитку емоційної сфери школярів; прийомів створення ситуацій успіху; психолого-педагогічної характеристики ситуацій успіху та сутності ефективної практики вчителів-новаторів з організації й підтримки успішного навчання молодших школярів та спеціальні вміння: прогнозування перспектив розвитку мотивації досягнення школярів; моделювання і створення ситуацій успіху для учнів; вміння аналізувати реакції учнів на ситуації успіху, спеціально створені учителем; вміння добирати та застосовувати поєднання прийомів створення ситуацій успіху в навчанні та вихованні; вміння порівнювати та узагальнювати ситуації успіху; вміння переносити педагогічні прийоми створення ситуації успіху в інші педагогічні ситуації; вміння знаходити декілька способів вирішення педагогічної задачі, володіння варіативним педагогічним рішенням; оптимізація психологічного клімату в колективі, попередження конфліктних ситуацій, а також ситуацій, що закріплюють неуспіх у навчанні молодших школярів, якими повинен володіти вчитель для створення ситуації успіху.

Характеризуються такі види успіху, як конвергентний, дивергентний, констатований, передбачуваний, узагальнюючий та якісні й кількісні його параметри (емоційність, диференційованість, інтенсивність, тривалість, глибина), дається умовна класифікація учнів за результатами затрачених зусиль та характером очікування успіху.

Ретроспективний аналіз розвитку проблеми успіху в навчанні свідчить про те, що, починаючи від Демокріта, ціла плеяда педагогів-гуманістів плідно і послідовно розробляла цю ідею,

наголошуючи на природовідповідності, інтелектуальній розкутості, загальному позитивному фоні занять як необхідних умовах досягнення успіху в навчальній діяльності.

Здійснений аналіз історичного розвитку проблеми показав, що досліджень, присвячених вивченню педагогічних умов забезпечення успіху в навчанні учнів недостатньо. Більша частина відомостей міститься не в спеціальних роботах, а в роботах, що лише опосередковано торкаються проблеми.

У тому чи іншому вигляді успіх розглядався при вивченні “самооцінки” (Серебрякова, 1955; Кузьміна, 1974), “труднощів у роботі” (Неймарк, 1971), “емоційно-вольових виявів самооцінки” (Дашкевич, 1972), наполегливості (Самошин, 1967), “зацікавленості у роботі” (Гантман, 1971), “психології емоційних явищ” (Вілюнас, 1976), “результативності діяльності” (Батурін, 1979), “упевненості у своїх силах” (Нікітіна, 1981), “проблеми попередження неуспішності школярів” (Свірідов, 1981), “емоційної регуляції навчальної діяльності” (Чебикін, 1991), “впливу емоціогенних ситуацій на творчу діяльність учнів” (Ямницький, 1993), “особливостей діяльності учителя початкових класів по створенню ситуацій успіху школярам” (Копилова, 1996).

У дослідженні виявлено, що досягнення успіху (або невдача) і відповідні їм похвала й соціальне визнання (або у випадку невдачі – засудження) зовсім не завжди здійснюють на учня однозначно стимулюючий вплив. Встановлено, що конкретний напрям ефекту впливу залежить не тільки від самого факту – успіх це чи невдача, але й від ситуативних чинників, таких як суб'єктивна значущість діяльності і результату, величина успіху і невдачі, суб'єктивна цінність успіху і невдачі, а також від емоційно-мотиваційних характеристик особистості.

У розділі розглядаються особливості “психологічної причинності” (каузальної атрибуції) учнів; доведено, що найпродуктивнішим способом, що сприяє внутрішньому зростанню, є пояснення успіху або невдачі достатністю або недостатністю зусиль, оскільки це єдина причина, що знаходиться під вольовим контролем учня, й не формує в нього невпевненості у собі, у своїх можливостях покращити свої результати.

Доведено також, що емоції успіху “підсилюють і підтримують” вихідне прагнення до мети; підкреслюється, що подолання дефіциту емоційності, теплота, співчутливого розуміння проблем учня самі собою спрямовують його зусилля на досягнення успіху. Стверджується, що традиційно основну увагу в навчанні і розвитку пропонується приділяти найслабшим місцям, зонам відставання, що є у дитини. Разом з тим, опора саме на суб'єктивно успішну для дитини галузь здійснює найпрогресивніший вплив на формування особистості, дозволяє розвиватися інтересам і здібностям кожного, “підтягує” відстаючі здібності не прямо, а опосередковано.

У другому розділі “Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів” виявлено авторську систему В.О.Сухомлинського забезпечення успіху в навчальній діяльності молодших школярів, виокремлено основні психолого-педагогічні, дидактичні та

соціально-педагогічні чинники й умови, на які В.О.Сухомлинський орієнтувався і які формував у контексті цілісного особистісно зорієнтованого навчального процесу, представлені дисертантом у вигляді моделі (схема 1), вивчено досвід творчого впровадження ідей вченого у сучасній початковій школі, описано зміст та етапи дослідно-експериментальної системи педагогічних заходів щодо забезпечення успіху в навчанні учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз творчої спадщини В.О.Сухомлинського дозволяє стверджувати, що успіх у навчанні не був для нього самоціллю. Він розглядав цей феномен як інтегративний компонент загальної системи освіти (формування особистості), вбачаючи його значення насамперед у максимально повній самореалізації кожної дитини, виразно виявляючи у розумінні цієї проблеми ознаки особистісно орієнтованої системи навчання. Педагог-вчений дає власне тлумачення поняття “успіх у навчанні” як логіко-педагогічної категорії, наголошуючи на його відносності та круговій природі. Успіх у навчанні він розглядав як єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання учитися, оптимістичної впевненості, гордості трудівника, самоповаги.

До психолого-педагогічних чинників, що забезпечують успіх у навчанні молодших школярів і знайшли відображення у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського, ми відносимо: бажання дитини добре вчитися; впевненість у власних силах, можливості досягти успіху; довіру до вчителя, почуття самоповаги, наполегливість, працездатність, вміння долати труднощі.

До дидактичних чинників: глибоке знання педагогом дитини, любов до неї, правильно побудований на основі індивідуалізації й диференціації навчально-виховний процес, оптимізм, віру вчителя в дитину, повагу до її особистості, відчуття духовного світу дитини, проектування ситуацій успіху.

До соціально-педагогічних чинників: ставлення до успіху в навчанні як до інтелектуальної цінності у класному колективі, відповідні умови виховання в сім'ї, ставлення суспільства та реакцію референтної групи.

Успіх формується в умовах сприятливого емоційного клімату в класі, відчуття дитиною своєї цінності для значущих інших, любові й захищеності, доброзичливості, турботи про здоров'я учнів.

Особистість учня В.О.Сухомлинський розглядав як багаторівневу й багатомірну систему, а тому забезпечення успіху в навчанні учнів – це системний підхід, який охоплює всі основні сторони навчання і виховання – від постановки цілей і конструювання навчально-виховного процесу до аналізу ефективності застосування прийомів і методик.

Визначено основні шляхи досягнення успіху в навчанні учнів за В.О.Сухомлинським: диференціація, індивідуалізація навчання на основі глибокого знання кожного учня, визнання учня активним учасником навчальної діяльності, позитивна емоційна забарвленість учіння.

Педагогічний колектив Павлівської школи активно досліджував питання, пов'язані з проблемою успіху в навчанні дітей і на практиці розробив організаційно-педагогічну систему, яка створювала сприятливі умови для ефективного й цілеспрямованого впливу на мотиваційну сферу особистості учня, динамізувала його інтелектуальні можливості, що забезпечувало становлення й утвердження нового психічного стану особистості – стану радості успіху.

У своїй роботі колектив школи додержувався правила: не допускати, щоб навіть один день шкільного навчання був без успіху, без результату і вважав дуже важливим знайти для кожної дитини той ступінь інтелектуального вольового та фізичного напруження, який дасть їй змогу досягнути мети, пережити радість успіху, але не вичерпує всіх її духовних сил, не дозволить їй остаточно видихнутись. Цей успіх має стати моральною підтримкою, яка надихає учня на подолання труднощів у навчанні.

Вивчення праць В.О.Сухомлинського й досвіду роботи керованої ним школи як цілісної системи в розвитку дає можливість стверджувати, що на перший план в реалізації ідеї успіху в навчанні виступає ставлення педагога до учня як до суб'єкта взаємодії. Він вбачає у вихованцеві особистість, поважає його, і тому тактика педагога – допомогти особистості самій справитися з ситуацією. Учитель ініціює активність учня, тому що розвиток особистості здійснюється в активній взаємодії з середовищем, а власне розвиток вихованця й виступає головною метою педагога.

У процесі дослідження нам вдалося виділити такі компоненти творчого стилю діяльності вчителів Павлівської школи, що сприяли формуванню в учнів відчуття радості успіху в навчанні, відчуття просування вперед від незнання до знання, від невміння до уміння: широке застосування у навчанні та вихованні пошуково-дослідницьких стимулів, оптимізм по відношенню до пізнавальних і творчих можливостей вихованців і передача цього стану учням, безумовна любов до дітей.

У дослідженні показано ефективність використання на сучасному етапі розробленої ученим технології забезпечення успіху в навчанні учнів у практичній діяльності вчителів-новаторів та колективів навчально-виховних закладів, що творчо працюють (Ш.О.Амонашвілі, С.М.Лисенкова, С.П.Логачевська, Сахнівська середня школа – директор О.А.Захаренко, Український колеж імені В.О.Сухомлинського – директор В.М.Хайруліна).

У дисертації теоретично обґрунтована і експериментально перевірена ефективність методики забезпечення успіху в навчанні учнів, створеної на основі концептуальних ідей педагогіки успіху В.О.Сухомлинського та сучасних уявлень особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходу до навчання.

Стрижнем експериментальної методики виступила дидактична модель, що торкалася всіх етапів навчальної діяльності учня і полягала у створенні ситуацій успіху, в першу чергу - для учнів невстигаючих, а також для учнів із заниженою самооцінкою. В експериментальних класах з урахуванням ступеня підготовленості учнів до самостійного виконання завдань, поступового ускладнення їх, нарощування труднощів, дозування часу на виконання, створювались умови, що мобілізували волю дитини на усвідомлення необхідності її роботи, на подолання труднощів, досягнення успіху.

Наша методика відрізняється від усіх досі відомих тим, що у ній реалізована ідея В.О.Сухомлинського про те, що успіх повинен бути початком роботи, а не її завершенням.

Експериментальні дані засвідчили: після завершення формуючого експерименту помітний успіх був досягнутий в експериментальних класах у вирівнюванні мотиваційної сфери, а також характерологічних якостей учнів. Змінилося насамперед ставлення дітей до школи, до учіння. Переважна більшість з них любила свій клас, учителів, все те, що зв'язано з поняттям “школа”. Значно зменшилась кількість учнів з мотивом уникнення невдач, для яких були характерні невпевненість в собі, тривожність і страх перед виконанням завдань, страх наслідків, які можуть бути виражені у докорах учителя, батьків, поганих оцінках, покаранні, глузуванні однокласників (38,2% до експерименту, 14,5% - після його завершення).

Зросла кількість учнів з мотивом досягнення успіху, для яких характерне прагнення і бажання виконати завдання до кінця, віра в свої власні сили, здібності, позитивні переживання, пов'язані з процесом навчання, а не тільки з її результатом, з похвалою учителя за успіхи в роботі, одержанням добрих і відмінних оцінок, схваленням однокласниками (61,8% до експерименту, 85,5% - після його завершення).

Таблиця 1.

Результати формуючого експерименту за критерієм “спрямованість мотивації” (у %)

Класи	Мотив			
	Прагнення до успіху		Уникнення невдач	
	До експ-ту	Після експ-ту	До експ-ту	Після експ-ту
Експериментальні класи	61,8	85,5	38,2	14,5
Контрольні класи	62,7	57,3	37,3	42,7

Порівняльний аналіз відсотка учнів з мотивом прагнення до успіху в контрольних і експериментальних класів в кінці формуючого експерименту (таблиця 1) показує значні зрушення у

формуванні мотиву успіху в учнів експериментальних класів (85,5%) у порівнянні з контрольними (57,3%).

У результаті формуючого експерименту в експериментальних класах зменшилась кількість учнів з мотивом уникнення невдач (14,5%) у порівнянні з контрольними (42,7%).

Порівняльний аналіз відсотка учнів з адекватною самооцінкою в контрольних і експериментальних класах в кінці формуючого експерименту показує значні зрушення у формуванні адекватної самооцінки в учнів експериментальних класів у порівнянні з контрольними (таблиця 2) при достатньо високій достовірності експериментального ефекту:

Таблиця 2.

Результат формуючого експерименту за критерієм “самооцінка” (у %)

Характер самооцінки	До експерименту			Після експерименту		
	Адекв.	Завищ.	Заниж.	Адекв.	Завищ.	Заниж.
Експериментальні класи, N=110	31,8	52,7	15,5	65,5	28,2	6,3
Контрольні класи, N=150	32,7	52,7	14,6	37,3	41,4	21,3

Якщо на початку експериментальної роботи кількість учнів з адекватною самооцінкою в контрольних і експериментальних класах була приблизно однаковою і становила 32,7% і 31,8%, то після завершення експерименту в експериментальних класах вона становила 65,5% при зниженні в контрольних класах до 37,3%.

Разом з тим, в експериментальних класах зменшилась кількість учнів із заниженою самооцінкою з 15,5% на початку експерименту до 6,3% після його завершення.

Діти позбулись відчуття неповноцінності, усвідомлення того, що вони невдахи, повірили в себе, у свої можливості. Школа стала для них ареною самоствердження, джерелом задоволення і радості.

У результаті формуючого експерименту в експериментальних класах сформувався дружний колектив. Це виявлялося у щирій радості з приводу навчальних успіхів товаришів.

Таким чином, отримані експериментальні дані свідчать про правомірність висунутої гіпотези та підтверджують ефективність розробленої нами методики досягнення успіху.

На основі проведеного нами теоретичного й експериментального дослідження сформульовано такі висновки:

1. Виявлено і охарактеризовано особливості сучасних психолого-педагогічних знань про успіх у навчанні молодшого школяра. У загальному вигляді “успіх у навчанні” виступає як когнітивний, соціальний і мотиваційний потенціал, який здатний викликати позитивні емоційні переживання учнів, і, в зворотньому порядку, стимулює зростання їх активності та особистісний

розвиток. Розглядаючи успіх у навчанні як умову повної реалізації здібностей, якими учень володіє на даний момент, вважаємо, що необхідно:

- а) порівнювати діяльність дитини не з її однолітками, а з різними періодами її становлення як учня;
- б) якомога частіше надавати молодшим школярам право вибирати завдання різного змісту та складності, змогу поліпшувати власні досягнення, стимулювати прагнення самовиразитися в ході навчальної діяльності;
- в) вправляти учнів в умінні пов'язувати успіх своєї роботи не стільки зі звичною або бажаною оцінкою авторитетного дорослого, скільки з об'єктивними якісно-кількісними показниками кінцевого результату праці. Чіткіше формулювати критерії “хорошого” результату (без знання їх молодший школяр не може оцінити власних досягнень);
- г) пред'являти учням лише посильні для них вимоги.

2. Здійснено ретроспективний аналіз проблеми успіху в навчанні, виявлено, що ідея має глибоке коріння в народній педагогіці і завжди була основою педагогічної думки і практичної діяльності видатних педагогів.

3. Проаналізовано і визначено роль і місце феномена успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського. Сформульовано концептуальну ідею, дано характеристику тлумачення поняття успіху у навчанні та побудовано структурну модель компонентів успіху.

4. Виявлено високу ефективність творчого використання розроблених вченим методів та прийомів досягнення успіху в навчанні в практиці сучасної початкової школи.

5. Розроблено, науково обґрунтовано та експериментально перевірено методику досягнення успіху в навчанні, побудовану на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних з проблемою успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні спеціальних умінь учителя та з'ясуванні ролі сім'ї у розв'язанні цієї проблеми.

Основний зміст дисертації відображений у таких роботах автора:

1. Оpubлікованих у наукових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України:
  - 1.1. Василь Сухомлинський про виховання успіхом у навчанні //Початкова школа.- 1999.-№9. – С.11-13.
  - 1.2. Невмируще джерело педагогічної мудрості //Рідна школа. – 1999. – №12 – С.60-62.
  - 1.3. Принцип “особистісного підходу” і його реалізація в досвіді В.О.Сухомлинського //Збірник наукових праць. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини /За ред. В.Г.Кузя. – К.:Міжнар. фін. агенція, 1998. – С.223-229.
  - 1.4. Ідея успіху в навчанні дітей у педагогічній спадщині й досвіді В.О.Сухомлинського //Наукові

записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.:НПУ, 1999. Ч.2. – С.181-189.

1.5. Деякі аспекти теоретико-методологічних досліджень феномена успіху у навчанні дітей //Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.:Логос, 1999. Ч.3. – С.181-190.

1.6. Успіх у навчанні як психолого-педагогічна основа діяльності й розвитку особистості учня //Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – К.:Знання, 1999. – С.206-212.

1.7. Ситуація успіху у структурі педагогічної майстерності вчителя //Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі. Наукові праці міжнародної науково-практичної конференції (27-29 вересня 1999 р.) – Слов'янськ, Слов'янський державний педінститут, 1999. – С.173-174.

2. В інших виданнях:

2.1. Педагогіка успіху в творчій спадщині В.О.Сухомлинського //Виховання в сучасному освітньому просторі: Матеріали науково-практичного семінару (14-15 травня 1997) Київ-Умань, 1997. – С.131-134.

2.2. Педагогіка успіху В.О.Сухомлинського як втілення гуманістичних загальнолюдських ідеалів //Нові педагогічні технології з проблем гуманізації навчально-виховного процесу в освітніх закладах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Черкаси, 27-28 січня 1998 року). – Черкаси, ЧОУПОПП, 1998. – С.126-129.

2.3. Ідеї гуманізму та оптимізму А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського в контексті особистісної парадигми виховання //Творча спадщина А.С.Макаренка у контексті сучасної педагогічної науки і практики: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (березень 1998р.). – Суми-Харків-Полтава, 1998. – С.65-69.

2.4. К вопросу о комфортном самочувствии учащихся в учебно-воспитательном процессе //Создание, планирование, организация программно-целевой деятельности педагогического коллектива: Методические рекомендации. – Симферополь, 1998. – С.153-155.

2.5. В.А.Сухомлинский о радости успеха в учении //Новаторство как традиция отечественной педагогики: Материалы международной научно-практической конференции (13-14 октября 1998 г.) – М.:Государственный научно-исследовательский институт семьи и воспитания, 1998. – С.150-152.

2.6. Деякі аспекти порівняльних досліджень педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського //Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань "Василь Сухомлинський і сучасність". – Київ-Кіровоград, 1999. – С.62-64.

2.7. Проблема успіху в навчанні дітей у контексті особистісно-орієнтованого виховання //Проблеми національного виховання в системі неперервної освіти: Матеріали третьої Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернівці, 1999. – С.90-93.

2.8. Гуманістичні ідеали в системі підготовки вчителя до здійснення національного виховання учнів //Формування творчої особистості вчителя національної школи ХХІ ст.: Матеріали доп. Всеукр. наук. практ. конф., 28-29 жовтня 1999 р. – К.:Наук. світ, 2000. – С.32-34.

2.9. В.О.Сухомлинський про структурні складові успіху в навчанні дітей //Вісник наукової лабораторії “В.О.Сухомлинський і школа ХХІ століття” /За ред. В.Г.Кузя. – Умань, УДПУ, 2000. – С.98-106.

2.10. Школа ХХІ століття: педагогічні умови досягнення успіху в навчанні учнів //В.О.Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно-зорієнтованого виховання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Умань, 2000. – С. 62-67.

АНОТАЦІЯ

Ткачук Л.В. Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Інститут педагогіки АПН України, м.Київ, 2001.

Дисертаційна робота присвячена аналізу сучасних психолого-педагогічних знань про феномен “успіх у навчанні” та визначенню педагогічних умов забезпечення успіху в навчанні учнів молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. У роботі здійснено методологічний та змістовий аналіз категорії “успіх”, прослідковано генезу проблеми успіху в навчанні в історії філософсько-педагогічної думки. Проаналізовано теоретико-практичний досвід видатного педагога та його погляди на шляхи, чинники та умови забезпечення успіху в навчанні молодших школярів. Показано можливості творчого застосування ідей В.О.Сухомлинського щодо визначеної проблеми в сучасній педагогічній практиці. Розроблено і експериментально перевірено методику забезпечення успіху в навчанні молодших школярів на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Ключові слова: успіх, , навчальна діяльність, педагогічне забезпечення, молодший школяр.

АННОТАЦИЯ

Ткачук Л.В. Педагогическое обеспечение успеха в учёбе младших школьников в творческом наследии В.А.Сухомлинского. Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности

13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. Институт педагогики АПН Украины, г.Киев, 2001.

Диссертационная работа посвящена раскрытию сущности феномена успеха, особенностей современных психолого-педагогических знаний об успехе в учебной деятельности как когнитивного, социального и мотивационного потенциала в обеспечении личностного смысла обучения школьников, эмоциональности, целенаправленности, желания учиться, формировании позитивной "Я-концепции". Рассматривается состояние проблемы успеха в учебе в истории педагогической мысли, анализируется теоретико-практический опыт В.А.Сухомлинского по реализации её задач, вычленяются и характеризуются пути достижения, педагогические факторы и условия, обеспечивающие успех в учебной деятельности младших школьников. Показывается актуальность использования идей В.А.Сухомлинского на современном этапе возрождения национальной школы.

В работе осуществлен категориальный и методологический анализ феномена "успех". Показана значимость энергетического потенциала успеха для учебной деятельности школьника: эмоционально ценностный момент успеха детерминирует эту деятельность и является основным моментом её структуры. Утверждается, что психологическая установка на успех, включая в себя заинтересованное отношение ученика к учёбе, создаёт напряжённое мотивационное поле, в пределах и под силовым влиянием которого осуществляется активный процесс учебной деятельности.

В исследовании выделяются факторы успеха, вычленяются два аспекта успеха в учебной деятельности - в плане объективной и субъективной их значимости. Характеризуются виды успеха, качественные и количественные его параметры, приемы создания ситуаций успеха, специальные знания и умения, которыми должен обладать учитель для их создания.

Доказывается, что достигнутый в учёбе успех, подкрепленный общественным признанием и моральными стимулами, развивает, усиливает позитивную мотивацию учебной деятельности, стимулирует дальнейшее развитие способностей, ведет к новым успехам.

Осуществленный ретроспективный анализ позволяет утверждать, что идея успеха в учебе восходит к народной педагогике, она отражена также в работах педагогов-классиков, которых объединяет мысль о природосообразности, интеллектуальной раскрепощённости, общем положительном фоне учебных занятий, поворота к личности воспитанника, предоставления простора для всестороннего проявления его истинной индивидуальности и самобытности как необходимых условий достижения успеха в учебной деятельности. В работе анализируются взгляды В.А.Сухомлинского на процесс педагогического обеспечения успеха в учебе младших школьников. Показывается специфика этого процесса, его концептуальная идея, главные структурные элементы; характеризуется определение В.А.Сухомлинским понятия "успех в учёбе" и

раскрытая им "круговая" природа этого феномена. В диссертационном исследовании также построена модель структурных компонентов успеха в учёбе по В.А.Сухомлинскому, выявлены психолого-педагогические, дидактические, социально-педагогические факторы и условия, обеспечивающие успех в учёбе.

К психолого-педагогическим факторам, обеспечивающим успех в учёбе и нашедшим отражение в педагогическом наследии В.А.Сухомлинского, отнесены следующие: желание ребёнка хорошо учиться, уверенность в своих силах, в возможности достичь успеха, доверие к учителю, чувство самоуважения, настойчивость, трудолюбие, умение преодолевать трудности.

К дидактическим факторам относятся: глубокое знание педагогом ученика, правильно построенный на основе индивидуализации и дифференциации учебно-воспитательный процесс, оптимизм, вера учителя в ученика, уважение его личности, проектирование ситуаций успеха.

Социально-педагогическими факторами являются: отношение к успеху в учёбе как к интеллектуальной ценности в коллективе класса, референтной группе, а также соответствующие условия воспитания в семье.

Успех формируется в условиях благоприятного эмоционального климата в классе, осознания ребёнком своей значимости, любви и защищённости, доброжелательности, заботы о здоровье ученика.

В результате исследования установлено, что вся система работы в Павлышской школе проникнута жизнеутверждающей идеей успеха как основы понимания своих возможностей в преодолении трудностей в учебе, формирования позитивного мироощущения, счастья младших школьников; движущей силой развития личности и её положительного отношения к учебе является переживание учеником своего успеха и связанное с этим переживанием чувство уважения к себе, а также чувство собственного достоинства.

В работе показана эффективность использования на современном этапе развития начальной школы в программе формирования позитивной "Я-концепции" ученика не только общих теоретических положений выдающегося ученого, удачно найденных и проверенных методов и приемов достижения успеха в учёбе, но и конкретизированных им методологических систем феномена успеха.

В диссертации на основе использования опыта работы В.А.Сухомлинского теоретически разработана и экспериментально проверена методика достижения успеха в учёбе. В частности, в ней реализована идея выдающегося ученого, суть которой состоит в том, что успех должен быть началом работы, а не её завершением. Оптимальными в достижении успеха в учёбе оказались такие педагогические условия, как формирование у школьников желания учиться и "предвосхищения успеха", уяснение ими успеха как результата напряжения воли, ума, работы в полную меру сил и выявления в себе своих возможностей, вера учителя в возможности каждого ученика, атмосфера

эмоционального комфорта.

Ключевые слова: успех, учебная деятельность, педагогическое обеспечение, младший школьник.

ANNOTATION

L.V.Tkachuk. The pedagogical provision of success in teaching junior pupils in V.Sukhomlinsky's pedagogical heritage. - Manuscript.

The thesis is submitted to the degree of Candidate of Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.01 – General pedagogics and history of pedagogics. The Institute of Pedagogics of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv, 2001.

The research is devoted to the investigation of modern psychological knowledge concerning the phenomenon of “success in learning” and definition of pedagogical conditions of providing success in teaching junior pupils in V.Sukhomlinsky's pedagogical heritage.

Theoretical and practical experience of famous pedagogue and his views on the ways, the factors and the conditions providing success in teaching junior pupils are analyzed.

The possibility of creative application of V.Sukhomlinsky's ideas concerning the problem in modern pedagogical practice is shown.

The methods of providing success in teaching junior pupils on the basis of V.Sukhomlinsky's pedagogical heritage are worked out and experimental'y proved.

Key words: success, learning activities, pedagogical provision, junior pupil.